

МАХМУД КАШГАРИНИН “ДИВАНУ ЛУГАТ АТ-ТҮРК” ЭМГЕГИНИН ТҮРК ТИЛДЕРИНДЕ ИЗИЛДЕНИШИ

“Диван” боюнча Түрк тилдеринде илимий изилдөө иштерин алсак С.Акаллынын “Махмуд Кашкаринин сөздүгү жана түркмөн тили” –аттуу темада 1958- жылы жакталган кандидаттык диссертациясын илебиз. Анда түркмөн, түрк жана огуз тилиндеги сөздөрдүн “Диванда” кездешүүсү, тыбыштык өзгөртүүгө учураган сөздөр жөнүндө жана лексика-семантикалык өзгөчөлүктөрүн ачып берүүгө аракеттерди жасап, андан тышкары фоно-морфологиялык анализдерди өздөштүргөн (Ахаллы С, 1958, 216).

Ошондой эле түрк дүйнөсүндө “Дивандын” өзбек тилине которулган котормосу менен белгилүү болгон өзбек тилчиси С.М.Муталибовду белгилей кетсек болот. Ал сөздүк түзүү менен гана алек болбостон Махмуд Кашкаринин “Диваны” боюнча илимий ишин жазып (1967), ушул маселенин тегерегинде көптөгөн илимий макалалары жарык көрөт (1947, 1957, 1961 ж.б.).

Жусуп Баласагын, Махмуд Кашкари жана Ахмед Югнакскийдин материалынын негизинде Х.Г.Нигматов “ XI-XIII кылымдардагы чыгыш-түрк эстеликтеринин морфологиялык тили” аттуу илимий ишин азербайжан тилинин морфологиялык багытта тарыхый-салыштырма негизинде изилдөөгө алат. XI-XII кылымдарга таандык үч аалымдын эмгектериндеги сөздөрдү фоно- морфологиялык аспектиде бири-бири менен болгон окшоштуктарына жана өзгөчөлүктөрүнө көңүл бурган. Ошондой эле байыркы сөз жасоочу жана сөз өзгөртүүчү мүчөлөрдүн ошол мезгилдеги ролу, азыркы түрк тилдеринде колдонулушу, сөз жасоочу мүчөлөр уланганда семантикалык өзгөрүүлөрдүн про-

цесстери жөнүндө терең изилдөөлөрдү жүргүзүлгөн (Нигматов Х.Г.1978).

В.У.Махпиров болсо, Махмуд Кашкаринин “Дивандагы” антропонимдерге, этнонимдерге, топонимдерге этимологиялык жана лексика-семантикалык анализдерди жүргүзөт. Ошондой эле типологиялык классификаларды тактоо маселелерин карап чыккан. Андан тышкары грамматикалык, структуралык калыптануу өзгөчөлүктөрүн кароого жетишкен. Ишинде жекече аталыштардын биринен – бирине өтүү жөндөмдүүлүгү жана этноантропонимдердин, антропонимдердин, этнотопонимдердин пайда болуу жолдорун аныктоого аракеттерди жасаган. Жыйынтыгында: “многие из антропонимов, этнонимов и топонимов, указанных в “ Диване”, встречаются в составе ономастики, по истории тюркских языков” – деп Махмуд Кашкаринин “Дивану лугат- ит түрк” эмгегинин азыркы түрк тилдерине өзгөчө чоң мааниси бар эмгек катары белгилейт (Махпиров У.В 1980-ж.).

Р.Кайрбаева Махмуд Кашкаринин “Диванд лугат-ит түрк” эмгегиндеги XI кылымдагы түрк урууларынын тилиндеги сөз жасоочу мүчөлөр тууралуу Батыш-Европалык немец окумуштуусу, түрколог К.Брокельмандын илимий эмгегин изилдөөнүн максаты кылып алып “Дивандагы” сөз жасоочу афикстерди К.Брокельмандын эмгегине салыштырмалуу толугу менен иликтөөгө алып: “Со дня появления первых тюркологических работ К.Брокельмана прошло немало времени, стех пор тюркология добилась определенных успехов и новых достижений, что было зафиксировано в соответствующей научной литерату-

ре. Отдельные положения и основные суждения. Брокельмана, его научные выводы, разумеется, рассматриваются нами через призму этой литературы” – деп белгилейт. Р.Кайырбаева илимий ишинде “Дивандагы” бардык сөз жасоочу мүчөлөрдү толугу менен иликтеп алып, сөз жасоочу мүчө грамматикалык категориянын негизи катары аныкталгандыктан алардын санын аныктап чыккан. Синхрондук иликтөөнүн планында алардын лексика- семантикалык анализ жүргүзүлүп, азыркы жана XI кылымдагы түрк урууларынын тилинде диризациялык маселелерди чечүүдө диахрондук өнүгүшү чечүүнү аракет жасайт. Ошондой эле сөз жасоочу мүчөлөрдүн өзгөрүшү, колдонуудан чыгуусу (өлүү сөз жасоочу мүчөлөр), башка мүчөлөр менен алмашып колдонулушу жана азыркы түрк тилдеринде калыптанышы жөнүндө изилдөөлөрүн жүргүзгөн (Кайырбаева Р., 1981-ж).

А.Р.Рагимовдун диссертациялык ишинде М.Кашкаринин “Диваны” жана азербайжан тилинин лексикасына салыштырылып, азербайжан тилинин байыркы сөздүк составы жөнүндө көз алдыга элестетүү, ошондой эле аталган тилдеги сөздөрдүн фоно-морфологиялык архетипин тактап, кыйла сөздөрдүн пайда болушун жана баштапкы семантикасын аныктоо максаттарын чечүү маселеси коюлган. Диссертацияда алгач “Диван” менен азербайжан эстетиктеринин лексикасы салыштырылып, бул бөлүмдө “Диванда” кездешкен сөздөрдүн азербайжан жазма эстетиктеринде сакталып, азыркы тил үчү архаизмге айланган, жазма эстетиктерде жолугуп, азыркы диалектиде сакталып калган сөздөр изилдөөгө алынган. Кийинки бөлүмдөрдө “Диван” жана азыркы азербайжан тилинин лексикасы салыштырылып, азыркы мезгилге чейин өзгөрүлбөстөн жеткен сөздөр 14 топко бөлүнүп каралат. Ал эми фоно-морфологиялык өзгөрүүлөргө учураган, диалектилерде гана учураган сөздөр өзүнчө бапта берилет да, алардын фонетикалык, морфологиялык өзгөчөлүктөрү жөнүндө кеңири сөз козголот.

Кийинки мезгилде түрк тилдеринин ар кыл илимий чөйрөдө Махмуд Кашкаринин “Дивану лугат-ит түрк эмгеги боюнча кызыгуулар арта баштаган. Өзгөчө лингвистикалык өнүгүшү бир нече илимий диссертациялар (Назирова Х., 2008; Абдурахман Варис, 2006) жана Махмуд Кашкари жөнүндө, анын эмгеги жөнүндө, котормо маселелери жөнүндө “Дивандын түрк тилдерине болгон грамматикалык, фоно-морфологиялык жана лексика-семантикалык катыштыгы жөнүндө, эмгектеги сөздөргө этимологиялык анализдердин жүргүзүлүшү боюнча тарыхый- салыштырма планда илимий бир топ макалалар жарыялана баштады. Ошондой эле бөтөн тилдер болуп эсептелген араб, кытай жана орус тили менен болгон катыштыгын, тийгизген таасирин далилдеген илимий макалалар да жок эмес (Коркмаз Зейнеп, 1981; Жафер оглы Ахмед, 1985; Абдурахманов Г., 2008; Ауэзова З., 2005; Рустам Али, 2006; Г.Р.Абдулина, 2007; Хамидов А.Б., 1984; Ходжиев А., 2008; Сагарбаев А., 2008; Бавдинов Р., 2008; Гүлүсү Сулайман, 1982; Бейсенова М., Жан Полот, 1999; Чагатай Саада, 1985 Махпиров В.У., 1981; ж.б.)” (Рагимов А.Р., 1988).

Кыргыз тилинде байыркы жана орто кылымдардагы жазма эстетиктер боюнча К.Ашыралиев, Ү.Үсөналиев, С.Сыдыков, Ч.Жумагулов, Л.Жусупакматов, К.Ибрагимов, С.Каратаева, А.Жылкубаева, Р.Ко-

нурбаева, Г.Ш.Абдуразакова ж.б. илимий изилдөөлөрдү жүргүзүшкөн.

Атай кете турган болсок: К.Ашыралиевдин “Орхон-Енисей жазма эстетиктериндеги уңгу сөздөр (1969), Ү.Үсөналиевдин “Кут Билим эстелигинин тилдик өзгөчөлүктөрү (1965), С.Сыдыковдун “Монгольские тюркские языковые параллели” (1983), Ч.Жумагуловдун “Язык сиро-тюркских (несторических) памятников Киргизии (1969), Эпиграфика Киргизии” (1982), Л.Жусупакматовдун “Саймалы таш сүрөт жазма сырлары (1999), “Древние картосхемы земли в пиктографии петроглифов юга Кыргызстана (2006), К.Ибрагимов “Древнетюркские названия животных в лексике современных тюркских языков (1975), С.Каратаева “Древнетюркский словарь” сөздүгүндөгү кош сөздөр” (2004), А.Жылкубаева “Лексика питания в тюркских языках лингво-культурологический аспект” (2012), Р.Коңурбаева “Codex cumanicus” (XIII-XIV) жазма эстетиктеринин кыргыз тилине катышы” (2011) жана Г.Ш.Абдуразакованын “Ж.Баласагынын “Кутту Билим” чыгармасынын семантикасы жана текст катары уюшулушу” (2010), Г.Жаманкулованын “Кыргыздардын жана кыргыз турмушунун тарыхы” (I, II том, 2014) аттуу илимий эмгектери жарык көргөн жана корголгон.

Махмуд Кашкаринин “Дивану лугат ит- түрк” эмгеги боюнча Б.Ө. Орузбаеванын “Словарь Махмуда Кашкари как источник для изучения лексика кыргызского языка в историческом плане” – аттуу эмгегинде кыргыз тилиндеги сөздөрдүн түпкү тегин табууда Махмуд Кашкаринин “Дивану лугат ит- түрк” эмгегинин мааниси зор экендиги тууралуу жана кыргыз тилиндеги айрым сөздөргө карата тарыхый - салыштырма ыкмасынын негизинде анализдерди жүргүзөт (Орузбаева Б.О., 1972, 1, 46-б).

Улуу мурас Махмуд Кашкаринин “Түрк тилдеринин сөздүгү” мамлекетибиз өз алдынча Эгемендүүлүк алгандан кийин гана кеңири сөз болуп, илимий объектиге өз алдынча алынып, кыргыз элине да ортоктош экендиги далилдене баштады. Гуманитардык илимдин бардык тармактарында ага атайын көңүл бурулуп, Махмуд Кашкаринин сөздүгүн илимий булак катары таянып изилдөөлөрдү жүргүзүү кулач жайды, докторлук жана кандидаттык диссертациялар жактала баштады. Түздөн – түз “Дивану лугат ит- түрк” сөздүгү боюнча З.Мусабаеванын “Махмуд Кашкаринин “Дивану лугат ит-түркүндөгү омонимдер”- аттуу кандидаттык диссертация корголгон. (Мусабаева З.Омонимы в “Дивану лугат ит тюрк” Махмуда Кашкарского (XI в) . Автореферат на дисс канд. фил.наука. Фрунзе, (1975). “Дивандагы” омонимдердин лексика – семантикалык өзгөчөлүктөрүн, салыштырма планда алардын чыгыш тегин жана азыркы түрк тилдерине болгон катышын аныктаган. Бул эмгек кыргыз тилине “Дивандагы” сөздөрдү салыштыруу боюнча алгачкы эмгек болуп саналат. Ошондой эле башка тилдерге өздөштүрүлүүсүн караган. Эмгегинде ар урууларда пайда болгон омонимдерди 1. Фонетикалык өзгөрүүгө дуушар болгон же болбосо пайда болгон омонимдер; 2. Сөздүн түзүлүшүндө кокусунан пайда болгон омонимдер; 3. Морфологиялык ыкма менен пайда болгон омонимдер; 4. Төл жана өздөштүрүлгөн сөздөрдүн дал келүүсүнөн пайда болгон омонимдер- деп бөлүштүрүп чыккан. Жыйынтыгында: “И вот первое сравнительное изучение корневых омонимов “Дивана” и прослежи-

вание их судьбы в живых узбекском, уйгурском и кыргызском языках позволило сделать интересный вывод: из трех современных тюркских языков именно киргизский язык донес до наших дней в наиболее неизменном виде большинство значений и форм первичных корневых омонимов “Дивана”- деп белгилейт.

Ошондой эле Д.Б. Сатаркуловдун “Махмуд Кашкаринин “Дивану лугат ит-түрк” эмгеги жана кыргыз тили (Түштүк- Батыш говорундагы фонетикалык, лексикалык жалпылыктар жана айырмачылыктар) – аттуу кандидаттык диссертациясы коргологон (Сатаркулов Д.Б. автограф канд.диссер, Бишкек 2002-ж.). Сатаркулов Д.Б. илимий ишинде Махмуд Кашкаринин “Диванындагы” сөздөрдүн Түштүк – Батыш говоруна болгон катышын аныктап, фонетикалык жактан, лексикалык жактан өзгөчөлүктөрүн аныктоого аракеттерди жасаган. Махмуд Кашкаринин “Диванын” кыргыз тилине салыштыруу менен, андагы кыргыз тилине тикеден- тике байланыштуу сөздөрдү айкындап, анын негизинде орто кылымдагы кыргыз тилинин сөздүк куралы тууралуу айкын көз алдыга чагылдыруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу жана салыштырып жаткан сөздөрдүн фоно- морфологиялык байыркы тиби, баштапкы семантикасы жана ал сөздөрдүн келип чыгышы жөнүндө кеңири түшүнүктөрдү камтууга аракеттерди жасайт. Илимий иште “Дивандагы” фонетикалык үндүүлөр, үнсүздөр системасынын кыргыз тилинде окшоштугу, синегармония мыйзамы жана кыргыз тилде берилиши, басым муундун кыргыз тилинде берилиши, “Дивандагы” сөздөрдүн кыргыз тилинде кандайча денгээлде фонетикалык, морфологиялык жана семантикалык өзгөрүүгө дуушар болгондугун, сөздүктөгү материалдарга таянуу менен кыргыз тилиндеги айрым сөздөрдүн алгачкы уңгусун табуу, ошондой эле түштүк – батыш говордо колдонуш өзгөчөлүктөрүнүн аныкталышы, андан тышкары айрым лексикалык бирдиктердин этимологиясы каралган. Түштүк – батыш говордо кездешкен лексикалык бирдиктерди тыбыштык өзгөртүүгө дуушар болгон сөздөр жана аталган говордо кездешпеген сөздөр деп бөлүп карайт. Ошондо түштүк – батыш говордо, кыргыз тилинде кездешкен сөздөргө караганда тыбыштык өзгөрүүгө учурабай же болбосо учураган сөздөрдүн санынын “Диванда” көп кездешери жөнүндө белгилеп кеткен.

2011- жылы Г.Жаманкулованын “Махмуд Кашкаринин “Диваны” жана баяндоочтун трансформацияланган формалары” – деген илимий монографиясы жарык көрөт. Бул эмгекте Махмуд Кашкаринин доору жана ошол мезгилде жашаган уруулар жөнүндө тарыхый кенен маалыматтарды берген, “Дивандагы” айрым лингвистикалык элементтерди салыштырма – тарыхый планда анализдегенге жетишкен. Баяндоочтордун жасалышы, фонетикалык өзгөрүүгө дуушар болушу, азыркы кыргыз тилине болгон катышын иликтөөгө алат. Токтоло кетсек, карахандар династиясынын түптөлүшүндө чоң ролу бар карлуктар, алардын бийликке келиши, Карыхандар хандыгынын түзүлүшү жана аябагандай чоң саясий күчкө айланышы, араб тил илими жана анын “Диванды” түзүүгө тийгизген таасири, Махмуд Кашкаринин ата теги, түпкү мекени, ошондой эле карлуктардын, андан соң Карыхандар династиясы тушундагы кыргыздар тууралуу да көп козголот. Эмгекте ошон-

дой эле баяндоочтун трансформацияланган формалары да каралган. Жазма эстеликтеринин тилин азыркы учурдагы түрк тилдери менен салыштырма – тарыхый багытта изилдөөнүн жолдору, ыкмалары тууралуу илимий- теориялык эмгектерди үйрөнүү жана Махмуд Кашкаринин “Дивану лугат - ит-түрк» сөздүгүнөн чогултулган факт- материалдардын анализи- сүйлөмдөгү болушу мүмкүн болгон тарыхый өзгөрүүлөр биринчи кезекте баяндооч менен байланышта болорун көрсөткөн. Ошондой эле эмгекте жазма эстеликтердин тилин синтаксистик жактан изилдөөнүн жолдору, субстантивдик элементтин “Диванда” орун алышы, жөнөкөй сүйлөмдөр тутумундагы баяндооч жана анын өзгөрүүгө учураган формалары каралган. Сөздүктөгү жана азыркы кыргыз тилиндеги жак мүчөлөр, ошондой эле түрк тилдеринин этиштик системасынын эң мурунку, баштапкы ядросун түзгөн этиштин чактарынын формаларын иликтөөгө алган. Бул илимий эмгек факты- материалдарга бай, ар тараптуу илимий көз карашта каралган илимий эмгек десек жаңылышпайбыз. (Г.Жаманкулова, 2011).

Ушул эле жылы И.Султаналиевдин Махмуд Кашкаринин “Диванындагы” сөздөрдүн кыргыз тилине болгон катыштыгы тууралуу монографиясы чыгат. Бул илимий эмгекте “Дивандын” жаралыш тарыхы, андагы тамгалардын окулушу жана тыбыштык өзгөрүүлөр “Дивандагы” лексикалык куралдар, морфологиялык ар кандай жылышуулар жөнүндөгү ар кандай илимий маалыматтарды берет. Ошондой эле “Дивандын” түрк тилдерине жана башка тилдерге которулушу жөнүндө так маалыматтарды берген. Сөздүктү түзүүдө Махмуд Кашкаринин араб графикасын колдонуу ыкмасы жана андагы мүчүлүштүктөр жөнүндө кеңири айтат. Өзгөчө эмгекте фоно-морфологиялык өңүттө караандыгы көрүнүп турат. “Дивандагы” архаизмдер тууралуу, эскирген сөздөр тууралуу жана азыркы кыргыз тилинде кездешкен сөздөр тууралуу, эскирген сөздөр тууралуусуз козголот, бир нече лексика-семантикалык топторго бөлүштүргөн. Ушундай эле көз карашта сөз жасоочу мүчөлөр тууралуу да белгилейт. Илимий иште өзгөчө белгилей кетчү нерсе “Дивандагы” зат атоочтордун этимологиясы тууралуу айрым маалыматтарды бергендиги. Мис., сургуч-чайыр. Ол бычак сургучлады – Ал бычакты (сабын) сургуч (чайыр, желим) менен бекитти. Бул жерден этимологиялык маалымат алууга болот(сургуч-сур// сыр “желим”). Басыг –түн ичинде жаткан жерге жоонун кол салышы, басып алышы (басыг-бас)ж.б. (И. Султаналиев. 2011, 89-бет)

Кыргыз тил илиминде Махмуд Кашкаринин “Дивану лугат ит-түрк” эмгеги боюнча баалуу илимий маалыматтарды камтыган Т:Токоев менен Ж. Семенованын “Махмуд Кашкари-Барсканинин “Дивану лугат –ит түрк сөздүгүндөгү атоочтук сөз жасоо, этиштердин структура- семантикалык, лексика-семантикалык топтору” аттуу дагы бир илимий монография менен толукталды. Анда М.Кашкари жашаган идоору, сөздүктүн тыбышына которулушу жана бүгүнкү күндө баалуулугу маселелери камтылып, “Дивандагы” этиштердин жасалышы, семантикасы жөнүндө жана сөздүктөгү атоочтук сөз айкаштары жөнүндө көп козголот. Аталган эмгекти жазууда орчундуу 14 максат, милдеттерди коет. Андан тышкары эмгекти ар тараптан изилдөө кыргыз тилинин тарыхый фонетика-

БИШКЕК ГУМАНИТАРДЫК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ

сын, лексикасын, грамматикасын, жана стилистикасын туура андап билүүгө жана тарыхый грамматикасын түзүүгө теориялык негизи катары, ошондой эле этиштердин жасалыш өзгөчөлүгүн жана анын семантикасын изилдөө материалдары катары практикалык жактан эмгектин баалуулугун айтат. Өзгөчө “Дивану лугат ит- түрк” жалпы түрк элдеринин орток мурасы-жана ал ар тараптан изилдөөгө алынышы керек деп”- төмөндөгүдөй илимий изилдөө багыттырын берет: 1. Орто кылымдагы жазылган М. Кашкаринин “Түрк тилдеринин сөздүгү-Дивану лугат-ат түрк” эмгегинде жалпы түрк тилдерине материалдар топтолуп,ал азыркы түрк тилдеринин тилдик өзгөчөлүктөрүн тарыхый планда изилдөөгө багыт көрсөткүч эмгек болуп саналат; 2.“Диванда” азыркы кыргыз тилинин 60-70 пайыз лексикасы сакталган; 3. “Дивандагы” грамматикалык жактан ыкташуу, таандык байланыштардын бардык түрү кыргыз тилинде кезигет; 4. “Диванда” пайдаланылган тилдик материалдар жалпы түрк тилдеринин лексикалык өзгөчөлүктөрүн, грамматикаларынын калыптанышындагы негизги эмгектердин бири болуп эсептелет; 5.“Диванда” атооч, сөз түркүмдөрүнөн этиш сөз жасоочу мүчөлөрдүн жардамы менен жасалып, алар азыркы түрк тилдеринин, анын ичинде кыргыз тилинин материалдарында кездешет. Алардын көпчүлүгү маанисин сактап,айрымдары гана кыргыз тилинде өлүү формага айланган; 6. “ Дивандагы” этиштердин семантикасында окшоштуктар менен бирге, кыйла айырмачылыктар да кездешет; 7. -лыг, -лик, -лүк, -лек формалары азыркы кыргыз тилинде өзгөрүүгө учураган; 8. Изафеттик байланыштын эк өзгөчөлүгү тең кыргыз тилинде ошолкалыбында сакталган;

Өзгөчө монографиянын тиркеме катары берилген этиш сөздөрдүн тизмеси мыкты иштелген. Тиркемедеги этиш сөздөр “Дивандан” тышкары Байыркы түрк сөздүгүндөгү бардык этиштер камтылып, семантикалык өзгөчөлүктөрү берилип, тастыктоо үчүн байыркы булактардагы мисалдар жана макал, лакаптар менен берилген. (Т.Токоев, Ж. Семенова. 2015, 233-б.)

Ал эми тарыхый – лингвистикалык өңүттө караган М.Кашкаринин “Диваны” боюнча тарыхый- лингвистикалык жактан проф.Ж.Жумалиевдин макалаларын белгилей кетсек. Ал “Дивандагы” белгилүү түрк уруулары аргу,йагма, чигилдер тарыхы, тили боюнча даректүү илимий маалыматтарды берет.

Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясынын Ч.Айтматов атындагы тил жана адабият институтунун илимий кызматкерлери И.Абдувалиев,. А.Акматалиев., Г.Орозовалар тарабынан 2011 –жылы түзүлгөн. “Махмуд Кашкари жана кыргыз маданияты” – аттуу жыйнак жарык көрөт. Ал жыйнак “Махмуд Кашкари – орто кылымдагы түрк ойчулу” (адабий багытта) болуп эки бөлүмдөн туруп, тилдик багытта: Б.О. Орузбаеванын, Т.К.Акматовдун, И.Абдувалиевдин, Б.Сагынбаеванын, А.Б.Исабекованын, К.Т.Жамангулованын,А.Карыбаевдин, Ж.А.Семенованын, К.Т.Токтоналиевдин, Ж.Жумалиевдин, М.Толубаевдин ж.б. илимий макалалары берилсе, ал эми адабий педагогикалык багытта: Т.Сыдыкбековдун, К.Артыкбаевдин, Ж.Шериевдин, А.Акматалиевдин ж.б. илимий макалалары камтылган.

Адабияттар

1. Орузбаева Б.О., Словарь Махмуда Кашкари Как источник для изучения лексики кыргызского языка в историческом плане // Советская тюркология. 1972,1,46-б.
2. Султаналиев И. Махмуд Кашкаринин “Дивану лугат ит- түрк жана азыркы кыргыз тили. – Б., 2011, 89-бет.
3. Токоев Т., Семенова Ж. “ Махмуд Кашкари –Барсканин”“ Дивани лугат ат-түрк сөздүгүндөгү атоочтук сөз жасоо, этиштердин структура-семантикалык,лексика-семантикалык топтору”. – Б., 2015, 233-бет
4. Коркмаз Зейнеп,1981; Жафер оглы Ахмед, 1985; Абдурахманов Г., 2008; Ауэзова З., 2005; Рустам Али, 2006; Г.Р.Абдулина,2007; Хамидов А.Б., 1984; Ходжиев А., 2008; Сатарбаев А., 2008; Бавдинов Р., 2008; Гүлүсү Сулайман, 1982; Бейсенова М.; Жан Полот, 1999; Чагатай Саада, 1985 Махпиров В.У., 1981; ж.б.) (Рагимов А.Р., 1988).